

Ulrika Magnusson

BARNLITTERATURENS KOMPLEXITET – EN STUDIE AV GRAMMATISK METAFORIK I LITTERATUR FÖR BARN

Abstract

This study analyzes linguistic adaptation and complexity in terms of congruency and incongruency/grammatical metaphor, as defined in Systemic Functional Linguistics, in children's literature in Swedish for approximately ages one to twelve. Following Hasan (2007), who argues in favor of the relevance of linguistic analyzes of literature, the use of grammatical metaphor is analyzed in relation to literary function and to literary themes of the texts. Furthermore, grammatical metaphor is compared to results from Lundqvist's (1992) previous study on parts of the data on other measures of linguistic complexity defined as for example aspects of word order and length of words, clause elements, clauses and sentences. The results suggest that congruency is a form of linguistic adaptation in books for young children. However, in line with Nikolajeva's (2005) critique of the concept of adaptation, the study also shows that the language of children's literature is not only characterized by simplicity and adaptation to the readers' young age, but that this kind of literature may display linguistic complexity, in the form of grammatical metaphor, and that other literary aims may override ambitions to use a "plain" language. In some books, the use of grammatical metaphor can be explained in relation to literary themes of the texts, corroborating Hasan's suggestion of such themes possibly being mirrored in the lexicogrammatical realization of a literary text. The study also shows that grammatical metaphor and the complexity measures used by Lundqvist do not always co-occur in the texts. Differences in nature between the two types of complexity analyzed are demonstrated, displaying how grammatical metaphor is a gradual phenomenon, creating more or less "commonsense" or "uncommonsense" (Halliday & Matthiessen 2014) representations of the world. The results suggest that the lexicogrammatical as well as semantic complexity represented by grammatical metaphor is not only a symptom of complexity in texts but also that grammatical metaphor itself creates complexity. Such uncommonsense representations are suggested to be particularly important in relation to complexity and accessibility of a text.

1. Inledning och syfte

Denna studie gäller språklig anpassning (adaptation) och komplexitet i litteratur för barn och ansluter sig till en tradition av språkvetenskaplig analys av skönlitteratur. Anpassning och komplexitet undersöks med utgångspunkt i systemisk-funktionell lingvistik i form av typiska realiseringar (kongruens) respektive av grammatisk metaforik (inkongruens).

Studien har sin upprinnelse i iakttagelsen att barnböcker inte alltid kännetecknas av den enkelhet man i förstone kanske förväntar sig utan ibland uppvisar språklig komplexitet – iakttagelsen gällde exempelvis Astrid Lindgrens barnroman *Mästerdetektiven Blomkvist* och Elsa Beskows saga *Randåkra och Rutbacka*. Närmare bestämt noterade jag en påfallande hög användning av grammatisk metaforik i dessa böcker. Termen är myntad i systemisk-funktionell lingvistik (SFL) och avser atypiska realiseringar av betydelser, t.ex. nominaliseringar (se vidare Definitioner och teoretisk placering). Grammatisk metaforik hör enligt teorin till barns och ungas sena språkutveckling och förknippas med skriftspråkighet och specialisering – Halliday & Matthiessen (2004:636) nämner t.ex. ”diskurser inom utbildning, vetenskap, byråkrati och juridik” [min övers.]. Därför blev jag överraskad av höga förekomster av grammatisk metaforik i sagor och barnromaner. Fenomenet har dock inte beskrivits i forskning, medan däremot grammatisk metaforik i ungas huvudsakligen skriftliga språkutveckling har undersökts (t.ex. Derewianka 1995; Magnusson 2011) liksom bruket i specialiserade texter av det slag Halliday & Matthiessen nämner i citatet ovan (t.ex. Halliday & Martin 1993). I denna studie undersöks användningen av grammatisk metaforik i barnlitteratur från böcker för de minsta barnen till romaner skrivna för cirka tolv år gamla barn.

Språkvetenskaplig forskning om svenskan har också tidigare intresserat sig för komplexitet i barnlitteratur. Aina Lundqvist (1992) undersökte adaptation (efter Klingberg 1972) i böcker för cirka sju till femton år gamla barn som en rad syntaktiska egenskaper, såsom meningslängd, ledlängd och ordlängd. Lundqvist fann tydliga belegg för adaptation i stora delar av det analyserade materialet men även avvikande och överraskande värden (se vidare Språkvetenskapliga studier av skönlitteratur).

Även om adaptation alltså är ett signum för barnlitteratur har idén om adaptation också kritiserats för att innebära ett alltför snävt perspektiv på denna typ av litteratur, t.ex. av barnlitteraturforskaren Maria Nikolajeva, som framhåller att barnböcker är kreativa och inte didaktiska texter (2004: 31, 2005:260). Föreliggande studie utgår från att en barnlitterär författare likt vilken skönlitterär författare som helst har många språkliga ambitioner, såsom att roa, underhålla, gestalta, uppröra och beröra, men också tar särskilda språkliga hänsyn relaterade till läsarens låga ålder. Studien prövar därför om bruk av grammatisk metaforik avspeglar dessa dubbla ambitioner och kan förklaras i termer av litterär funktion och i relation till texternas innehåll. Häri ansluter studien till språkvetenskaplig teoribildning som strävar efter att relatera språkliga drag till litterär tematik (Jakobson 1960; Hasan 1989, 2007).

Studien är också en jämförelse av två typer av språklig enkelhet och komplexitet, vilket möjliggörs genom att materialet delvis är detsamma som Lundqvists. Den enkelhet som undersöks i denna studie är *kongruens*, typiska realiseringar av betydelse, medan den komplexitet som studeras alltså är grammatisk metaforik eller *inkongruens*. I enlighet med teorins konception om förhållandet mellan språk och kunskap konstrueras vardaglig (eng. "commonsense") kunskap med vardagligt språkbruk medan icke-varldaglig kunskap förutsätter språklig rekonstruering, för vilket grammatisk metaforik är en central resurs (Halliday 1998; Halliday & Matthiessen 1999). Föreliggande studie prövar i vilken mån kongruens i barnlitteratur fungerar som en annan typ av adaptation än den Lundqvist undersökte, samt hur komplexitet i form av grammatisk metaforik, som är såväl semantisk som lexikogrammatisk, används i barnlitteratur.

Viktigt är också att grammatisk metaforik kan ses som graduell, då en text i olika hög grad kan utnyttja potentiella effekter av grammatisk metaforik på morfologisk, syntaktisk och textuell nivå. Grammatisk metaforik kan t.ex. ge upphov till täthet och skiften i agens och den kan utnyttjas för generalisering och abstraktion (Magnusson 2011, 2013; Ryshina-Pankova 2015) men dessa effekter uppkommer inte alltid automatiskt. Grammatisk metaforik kan alltså ge olika hög grad av språklig komplexitet och i olika hög grad konstruera "icke-varldagliga" bilder av världen, längst drivet i specialiserade register (Halliday 2004:128). Eftersom denna språkliga "rekonstruering" (ib.) i föreliggande studie antas vara särskilt relevant ur utvecklingsperspektiv undersöks inte bara förekomsten av grammatiska metaforer utan också vilka potentiella effekter som utnyttjas, t.ex. täthet och förändringar i agens.

Studiens syfte är att undersöka i vad mån kongruens är en typ av språklig anpassning i barnlitteratur samt att undersöka hur grammatisk metaforik används i litteratur för barn i olika åldrar. Syftet preciseras i följande forskningsfrågor, som motsvarar två sammanhängande perspektiv på undersökningen:

Det första perspektivet är språket i barnlitteratur: Hur förhåller sig kongruens och inkongruens till den tänkta läsekretsens ålder? Vilka eventuella funktioner fyller grammatisk metaforik i litterära texter och kan bruk av grammatisk metaforik förklaras i relation till böckernas litterära och innehållsliga teman?

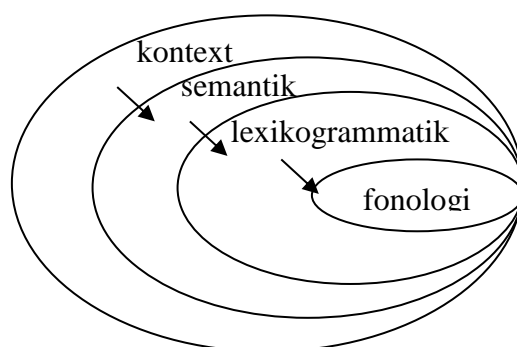
Det andra perspektivet är språklig komplexitet: I vad mån utnyttjas grammatisk metaforik i barnlitteratur för förändringar i lexikogrammatik och agens? I vad mån samvarierar komplexitet mätt som grammatisk metaforik med andra mått på komplexitet, såsom dessa definieras i Lundqvists (1992) studie?

Studiens bidrag till nordistisk forskning är alltså att undersöka barnlitteraturens språk funktionellt och kvalitativt i relation till innehåll och litterär tematik, med utgångspunkt i SFL, som i liten utsträckning använts på skönlitteratur i Norden (se dock Thelander 2015). Ett ytterligare bidrag är att anlägga ett semantiskt perspektiv på komplexitet, vilket jämförs med Lundqvists komplexitetsmått, som baseras i en lång tradition av svenska kvantitativa textstudier.

I det följande definieras grammatisk metaforik och placeras i SFL:s teoretiska ramverk.¹ Därefter redogörs för språkvetenskaplig teoribildning och forskning om litterärt språk samt studiens material och metod. I resultatdelen redovisas sedan förekomsten av grammatiska metaforer i hela materialet, vilka i ett delmaterial jämförs med Lundqvists resultat. Metaforikens lexikogrammatiska och litterära funktioner analyseras, och slutligen diskuteras resultaten utifrån perspektiven barnlitterärt språk samt komplexitet.

2. Definitioner och teoretisk placering

I systemisk-funktionell lingvistik (SFL) modelleras fonologi, lexikogrammatik, semantik och kontext som *strata*. Relationen mellan det lexikogrammatiska och de semantiska och kontextuella stratana är icke-arbiträr (Halliday 1994:xix), och lexikogrammatiken antas *realisera* betydelse och kontext (Halliday 1994:xvii). Stratana visas i figur 1; pilarna avser realiseringen mellan stratana.

Figur 1. Stratamodellen.

Den ”naturliga” relationen mellan lexikogrammatik och semantik yttrar sig bl.a. i att ordklasserna i det lexikogrammatiska stratat har semantiska mot-

¹ Studien begränsas till grammatisk metaforik i den ideationella metafunktionen; i SFL identifieras dock grammatisk metaforik också i de interpersonella och textuella metafunktionerna.

svarigheter; exempelvis realiserar substantiv semantiska ting, verb realiserar processer, och adjektiv realiserar egenskaper. Även de större enheterna sats och satskomplex har semantiska motsvarigheter, ”figur” respektive ”sekvens” (Halliday 1998:224). Dessa realiseringar är kongruenta; i exempel 1a illustreras kongruenta relationer, där verb realiserar skeenden (*vissla, flina, flabba*) och substantiv realiserar personer och ting:

- 1a. Från hopen hörs hur barn visslar gällt och flinar. Flera barn flabbar.

Samma skeende kan dock också uttryckas som i exempel 1b, där processbetydelser realiseras i substantiv (i fetstil; i förhållande till en kongruent version finns fler förändringar, t.ex. attributet *gälla*, vilket tas upp nedan):

- 1b. Från hopen hörs gälla **visslingar**, spridda **flin**. **Flabben** ökar (Josefin).

De fetade orden exemplifierar undantag till det typiska förhållandet mellan semantik och lexikogrammatik och är inkongruenta eller grammatiska metaforer. De innebär ”korskopplingar” (Halliday & Matthiessen 2004:592) eller en ”spänning” (Ravelli 2003:42) mellan de semantiska och de lexikogrammatiska stratana. Den typiska relationen mellan semantik och lexikogrammatik är då bruten, och semantiska element realiseras av andra lexikogrammatiska entiteter än i den kongruenta stratarelationen.

Detta tar sig alltså uttryck bland annat i att ordklasserna realiserar alternativa betydelser, t.ex. vid nominalisering som i 1b. Halliday (1998) urskiljer tretton typer av grammatisk metafor. Hit hör olika typer av nominaliseringar av olika process- och egenskapsbetydelser, vilka realiseras som substantiv i stället för som verb respektive adjektiv (*visslingar, behov, glädje*). En annan typ är adjektivisering, där en process realiseras som adjektiv (*kringresande cirkus, präntad skylt*). Ytterligare exempel är metaforiska realiseringar av s.k. logiska betydelser, exempelvis kausalitet, som kongruent realiseras med satsbindande medel men inkongruent som substantiv eller verb (*orsak, orsaka*).

Hävdas kan att vissa metaforiska realiseringar – t.ex. *flin* och *flabb* i 1b ovan – är konventionaliserade eller döda och saknar ”strataspänning”. Som Derewianka (1995) framhåller innebär de å andra sidan på samma sätt som mer kreativa grammatiska metaforer ett val mellan en kongruent och en inkongruent form. Vidare kan också enkla grammatiska metaforer utnyttjas för olika syntaktiska och textuella funktioner (se nedan). Som Liardét (2013:167), Magnusson (2011:90) och Ryshina-Pankova (2010:186) påpekar är det också metodiskt vanskligt att avgöra var gränsen skulle gå mellan ”döda” och ”levande” grammatiska metaforer.

2.1 Lexikogrammatisk rekonstruktion vid grammatisk metaforik

Ett skäl till den grammatiska metaforikens framträdande roll i specialiserade framställningar och skolans kunskapsformer är att den kan skapa flera typer av lexikogrammatisk rekonstruktion. Grammatisk metaforik kan bl.a. skapa täthet, abstraktion och omvända agensförhållanden i text (jfr Liardét 2013; Magnusson 2011; Ryshina-Pankova 2015).² Sammantagna skapar sådana förändringar de alternativa bilder av världen som Halliday beskriver. Här tas upp några möjliga förändringar, som senare analyseras i texterna.

Grammatisk metaforik kan på flera sätt bidra till förtätning. Vid nominalisering kan exempelvis nominalfrasens³ attribut utnyttjas för klassificering, kvantifiering och specificering av en egenskaps- eller processbetydelse. I exempel 2 har nominaliseringen *tanke* ett adjektivattribut:

2. Det var en upprörande **tanke** detta (Rasmus, Pontus och Toker).

Grammatisk metaforik kan också medföra att de som är inblandade i en aktion inte skrivs ut, på samma sätt som vid passiv. I exempel 3–4 uttrycks inte explicit de som *flyttar* respektive *snyftar*:

3. **Flyttningen** tycktes ha avstannat (Gårdarnas krig).
4. Men **snyftningarna** i hennes bröst trängde henne värre än någonsin (Drottningens halsband).

Fenomenet bidrar generellt till abstraktion och generalisering i en text.

Som exemplen illustrerar, innebär grammatisk metaforik ibland också ytterligare förändringar i agens. I exempel 3–4 har processbetydelser tack vare nominaliseringen intagit subjeksrollen och blivit självständigt agerande.

Förändringarna är relevanta att analysera avseende *transitivitet* och *agens* såsom dessa definieras i SFL (Halliday & Matthiessen 2014). Inom transitivitetssystemet analyseras språket i sex processer, som urskiljs på semantiska och grammatiska grunder. Här urskiljs, i korthet, materiella processer, skeenden i den yttre världen; mentala processer, skeenden inom oss, t.ex. kognitiva eller emotionella; samt relationella processer, vilka upprättar relationer mellan entiteter. Mer marginella processer är verbala, existentiella och beteendeprocesser. Till varje process hör deltagare, t.ex. Aktör och Mål i materiella processer, Upplevare och Fenomen i mentala processer och

² Grammatisk metaforik kan utnyttjas för ytterligare funktioner, t.ex. textkohesion (jfr Liardét 2013; Ryshina-Pankova 2010), vilka dock inte undersöks i denna artikel.

³ Artikeln använder termen *fras* och inte som i SFL *grupp* och *fras* (jfr Halliday & Mathiessen 2014:362).

Bärare och Attribut i relationella processer. Aktör, Upplevare och Bärare kallas även förstadedeltagare i respektive processtyp. Adverbiella betydelser realiserar som Omständighet och har lösare koppling till processen än deltagarna.

I den ergativa analysen (Halliday & Matthiessen 2014:336ff.) analyseras alla processer enligt en enda dimension, nämligen om de uttrycker agens och hos vilken deltagare agensen finns. Agenten är den som utövar agens medan Medium är den processen sker genom. I ”Jag seglar båten” är *jag* Agent och *båten* Medium. *Båten* är Medium också i satsen ”Båten seglar”, vilken alltså inte anger varifrån agens kommer. Som satserna illustrerar, finns inte krav på animathet för agens.

Transitivitet och agens används i studien för att analysera lexikogrammatiska förändringar. I exempel 3–4 är processbetydelserna ’flytta’ och ’snyfta’ Aktör som agerar självständigt i materiella processer. *Flyttningen* är ergativt Medium. Relationerna visavi en kongruent version är omkastade i exempel 4, där *snyftningarna* är Agent som agerar mot *henne*. Förändringar som dessa kan anses särskilt genomgripande i förhållande till en kongruent realisering. De antas här relevanta i relation till språklig adaptation, då de innebär en alternativ framställning av ett förlopp visavi en kongruent version, som kan antas mer bekant och vardagsnära.

Grammatisk metaforik antas i SFL uppträda senare både i historisk språkutveckling och i barns språkutveckling. I den historiska språkutvecklingen relateras den till uppkomsten av vetenskapliga discipliner och behov av att komprimera sekvenser i nominala konstruktioner för att skapa specialiserade bilder av världen. Inom naturvetenskapen skapades exempelvis taxonomier, i vilka processbetydelser kan ingå i form av nominaliseringar (*erodera/erosion*; Halliday 2004; Halliday & Martin 1993). I Hallidays (1993) beskrivning av barns språkutveckling utvecklar barnet på motsvarande sätt först en kongruent grammatik för att uttrycka erfarenheter, för att senare, i typfallet i kontakt med skrift och skolans register, också börja använda inkongruenta realiseringar. Även här relateras förändringen till behov av alternativa, icke-vardagliga framställningsformer, exempelvis i skolämnen.

Empiriska studier har bekräftat teoretiska antaganden om grammatisk metaforik som ett senare steg i barns och ungas (skriftliga) språkutveckling (Derewianka 1995; Magnusson 2011, 2013). Derewianka (1995) beskriver två barns utveckling från kongruent språkbruk till en ökande användning av grammatisk metaforik från cirka tio års ålder. Magnusson (2011) fann ett ökat bruk av grammatisk metaforik mellan skolår 9 och 11. Skillnader fanns också i hur potentiella funktioner såsom förtätning utnyttjades mer i texter med hög andel grammatiska metaforer. I flera studier framkommer på liknande sätt att inte bara mängden grammatiska metaforer är ett utvecklings-

drag utan också utnyttjande av möjligheterna till lexikogrammatisk rekonstruktion, exempelvis täthet och generalisering (Liardét 2013; Magnusson 2011, 2013; Ryshina-Pankova 2010, 2013). Studierna visar sammantagna hur utnyttjande av metaforikens funktioner innebär en ”utvidgning av betydelse” (Halliday & Matthiessen 2004:593, 640; Ryshina-Pankova 2015) i skrivutveckling. Däremot saknas undersökningar av kongruens och inkongruens i texter skrivna för barn.

Sammantaget härrör sig grammatisk metaforik till komplexitet på två sätt. För det första innebär det faktum att betydelser realiseras på mer än ett sätt *semantisk* komplexitet, i det att en grammatisk metafor bär både den kongruenta och den inkongruenta betydelsen: den förenar enligt Halliday & Matthiessen (1999:244; 2004:657) två semantiska kategorier, t.ex. process- och tingbetydelse vid nominalisering. Grammatisk metaforik innebär också *lexikogrammatisk* komplexitet genom den täthet och de förändringar i agens som den kan ge upphov till. Exempel på sådana agensförändringar är deltagarbortfall vid nominalisering (jfr ex. 3–4). Ett annat är de nya relationer som uppstår när en process- eller egenskapsbetydelse nominaliseras och intar nya deltagarroller i satsen. Härigenom kan komplexitet studeras inte bara i termer av vissa drag utan också utifrån deras funktion i en text (jfr Ryshina-Pankova 2015:60).

3. *Språkvetenskapliga studier av skönlitteratur*

Föreliggande studie görs mot bakgrund av studier av skönlitteratur inom SFL. Denna kan sägas tillhöra en tradition av språkliga perspektiv på litteratur som utgår från 1920-talets ryska formalism. Inom såväl den SFL-baserade traditionen som den ryska formalismen argumenterar man för den språkliga analysens relevans för förståelsen och tolkningen av litterära verk; betydelsen skapas genom språket och en tolkning får en konkret bas genom språklig förankring (Halliday 2002).

Bland SFL-forskare har i synnerhet Hasan (2007:20) diskuterat relevansen av språkliga studier av litteratur, som inte begränsas till drag som uppfattas som typiska för skönlitteratur. Viktigt för föreliggande studie är att Hasan analyserar språkliga drag i förhållande till den funktion de har för den litterära textens *tema*, som språkliga regelbundenheter med relevans för hur textens betydelse skapas. Tema definieras som textens väsentliga betydelse: ”the literature text’s deepest abstract meanings on the nature of human existence” (Hasan 2007:14, 24). Hasans ansats tycks ge eko av Jakobsons (1960:374) diskussion av hur alla språkliga element i en litterär text om-

vandlas till en ”poetisk figur”, också det som är till synes konstlöst och genomskinligt.

Hos litterärt intresserade SFL-forskare finns ofta en sådan ambition att avtäckta språkliga mönster i litterära verk. Stubbs (2005) undersöker kvantitativt och kvalitativt ord som *fog*, *mist* och *vague* i *Heart of Darkness*. Halliday (2002) finner i Goldings *The Inheritors*, där Neandertalarna möter Homo sapiens, en skillnad i agens mellan arterna: medan Neandertalarna är Mottagare och Mål för naturen agerar Homo sapiens mot den och bemästrar den i rollen av Agent och Aktör. Hasan (2007) spårar i *Som ni behagar* ett tema av obalans i mellanmännsliga relationer och i förhållande till en rättmätig ordning, en obalans som får avtryck i tilltalet mellan kusinerna Rosalind och Celia i bruket av *thou/you* samt frågor och uppmaningar. Den mer överordnade av kusinerna använder, tvärtemot vad som kunde förväntas, de tilltalsformer som avspeglar högre grad av beroende och vilja till interaktion. Dragen lotsar enligt Hasan (2007:32) läsaren i tolkningen av textens tema av obalans. I föreliggande studie prövas om förekomst av grammatisk metaforik, som inte är ett prototypiskt litterärt drag, kan förklaras i förhållande till litterär funktion.

I nordistiken och forskningen om svenskan är litterär stilistik ett etablerat forskningsområde (Svensson 1988; Svensson & Karlsson 2012). Här möter man ofta en annan metodik än den strukturalistiska och SFL-baserade tradition som skisserats ovan men likväl ett liknande intresse för språklig karaktäristik och skönlitteratur som språkliga verk. Det gäller t.ex. för Cassirer (1970), som i sin brett upplagda studie av Hjalmar Söderbergs *Historietter* relaterar övergripande karaktäristik av noveller till språkliga drag. Melin (1976) visar hur C.J.L. Almqvist i *Amorina* laborerar med en mångfald stilar som kopplas till textens personer. Den stilistiska forskningen har också utnyttjat de kvantitativa metoder som varit framträdande i nordisk forskning sedan 1970-talet. Hit hör Lundqvists (1992) studie av barnlitteratur liksom Lundmarks (2015) studie av Elsa Beskows berättarspråk.

För denna undersökning är Lundqvists studie central. Studien, som kan inordnas under såväl läsbarhetsforskning som funktionell analys (jfr Nord 2012:191), är en analys av meningar ur 18 böcker för barn i relation till kriterier för läsbarhet (Lundqvist 1992:1). Undersökningen baserades i positionsgrammatik och Tal- och Skrivsyntaxprojekten (Teleman 1974). Lundqvist undersökte och jämförde bl.a. antal ord per makrosyntaxtagm, syntaktisk mening, satsled och fundament samt Lix (medeltalet ord per mening samt andelen långa ord). Även vissa konnektorer samt underordnade satsers och frasers frekvens och art studerades. Slutligen analyserades förekomst av drag som räknades som talspråkliga, t.ex. formellt/egentligt subjekt och dubbling av satsled (Lundqvist 1992:34–36).

Lundqvist (1992:172) fann bland annat att barnlitteratur vid jämförelse med talspråk tydligt inordnar sig i en "skriftspråksbild" men med talspråkliga influenser. Tydlig adaptation fanns i böckerna för yngre barn, när böckerna behandlades sammantagna. Alla undersökta mått för komplexitet låg här under medelvärdet för hela materialet och de talspråkliga dragen var fler (Lundqvist 1992:174f.). Dock fanns variation mellan författare: exempelvis uppvisade Hans Petersons och Maria Gripes böcker generellt lägre värden än Astrid Lindgrens.

4. Material

Materialet i denna studie består av böcker för cirka ett till tolv år gamla barn. För urvalet var både ålder och genrer viktiga. Följande kategorier böcker ingår:

- två typer av bilderböcker: dels bilderböcker för ett till tre år gamla barn (här *Bilderböcker 1*), dels bilderböcker för tre till sex år gamla barn (*Bilderböcker 2*),
- folksagor, för cirka tre till sex år gamla barn (även om folksagor inte från begynnelsen var avsedda för barn är de 1900-talsutgåvor som används här riktade till barn och läses av barn),
- konstsagor, för cirka fem till åtta år gamla barn,
- två typer av kapitelböcker, dels kapitelböcker för cirka sju till nio år gamla barn (*Kapitelböcker 1*), dels kapitelböcker för åtta till tolv år gamla barn (*Kapitelböcker 2*). Uppskattningarna av böckernas målgrupp har stämts av mot angivelserna för titlarna hos Bibliotekstjänst (btj.se).

Kapitelböckerna är den del av materialet som alltså delas med Lundqvist för jämförelse mellan undersökningarna. Lundqvists material utgörs av 18 kapitelböcker för tre ålderskategorier: sex böcker avsedda för barn i förskole- och lågstadieåldern⁴ och en sju till åtta år gammal huvudperson, sex böcker avsedda för låg- och mellanstadiebarn och en elva till tolv år gammal huvudperson, samt sex "tonårsböcker" (Lundqvist 1992:12). I föreliggande studie undersöks inte tonårsböcker. Fyra böcker ur vardera den första och den andra gruppen har valts. Valet gjordes så att varje författare i respektive grupp skulle representeras.

⁴ I de svenska bibliotekens klassifikationssystem, vilket Lundqvist grundar sin indelning i, har böckerna för barn i förskole- och mellanstadieåldern signum Hcf och böckerna för låg- och mellanstadiebarn signum Hcg.

För att undvika eventuella skillnader i stilistiska konventioner mellan perioder, har texter valts som gavs ut samma period som Lundqvists material. Huvuddelen av böckerna är utgivna under perioden 1949–1978, samma period som Lundqvists material (1955–1977). Folksagorna och H.C. Andersens konstsagor gavs ut första gången under 1800-talet, vilket bedömdes som en för stor tidsskillnad i förhållande till det övriga materialet, och analyseras i två senare utgåvor från huvudperioden. Övriga konstsagor analyseras i befintliga utgåvor, dels förstautgåvan från 1900-talets början, dels befintlig senare utgåva, om möjligt från huvudperioden.

Medan Lundqvist excerperade 200 meningar ur varje bok, undersöks här sammanhängande text. I kapitelböcker har de två första kapitlen analyserats. Böcker med långa kapitel har dock utgjort mall, varför fler kapitel undersökts i böcker med korta kapitel för att antalet ord skulle bli ungefärligen detsamma. Sagor och bilderböcker har analyserats i sin helhet.

Bilderböckerna redovisas i tabell 1, där det också framgår antal ord, utgivningsår och benämning i studien.

Tabell 1. Bilderböcker.

	Antal ord	Benämning	Klassificering	Utgivningsår
<i>Totte badar</i> , G. Wolde	310	Totte	Bilderböcker 1 (1–3 år)	1969
<i>Nu är vi gorillor låssas vi</i> , B. Lindgren	325	Gorillor		1971
<i>Lilla Anna och trollerihatten</i> , I. & L. Sandberg	282	Anna		1965
<i>Vem räddar Alfons Åberg</i> , G. Bergström	715	Alfons	Bilderböcker 2 (3–6 år)	1976
<i>Albin är aldrig rädd</i> , U. Löfgren	849	Albin		1975
<i>Sagan om det röda äpplet</i> , J. Löf	608	Äpplet		1974
<i>Om en liten vecka eller när Bella äntligen träffade Gustav</i> , E. Eriksson	555	Bella		1978
<i>Lilla spöket Laban</i> , I. & L. Sandberg	1 146	Laban		1965

Tre folksagor och fem konstsagor analyseras, vilka redovisas i tabell 2.

Tabell 2. Folksagor och konstsagor. Antal ord anges för två utgåvor i relevanta fall.

	Antal ord	Benämning	Klassificering	Utgivningsår
<i>Rödluvan</i>	603	Rödluvan	Folksagor (3–6 år)	1958 1970
<i>Vargen och de sju killingarna</i>	1 012 905	Killingarna		1951 1977
<i>Snövit</i>	2 869 2 628	Snövit		1951 1979
<i>Elddonet</i> , H.C. Andersen	2 447 2 418	Elddonet	Konstsagor (5–8 år)	1949 1972
<i>Den fula ankungen</i> , H.C. Andersen	3 237 3 321	Ankungen		1949 1972
<i>Rutbacka och Randåkra</i> , E. Beskow	2 473 2 473	Rutbacka		1921 1944
<i>Drottningens halsband</i> , A. Wahlenberg	3 010 3 011	Halsband		1914 2009
<i>Sagan om Dag och Daga och flygtrollet på Skyberget</i> , H. Östenson	2 605 2 556	Daga		1907 1966

Kapitelböckerna redovisas i tabell 3. Kapitelböckerna är de samma som i Lundqvist (1992), utom *Mästerdetektiven Blomkvist lever farligt* som är ett tillägg här.

Tabell 3. Kapitelböcker.

	Antal ord	Benämning	Klassificering	Utgivningsår
<i>Dagen när allting hände</i> , H. Peterson	4 306	Dagen	Kapitelböcker 1 (7–9 år)	1973
<i>Lillebror och Karlsson på taket</i> , A. Lindgren	4 408	Lillebror		1955
<i>Än lever Emil i Lönneberga</i> , A. Lindgren	6 510	Emil		1970
<i>Hugo och Josefin</i> , M. Gripe	4 669	Josefin		1962
<i>Sjörövare i sikte</i> , H. Peterson	4 567	Sjörövare	Kapitelböcker 2 (8–12 år)	1957
<i>Gårdarnas krig</i> , H. Kullman	4 865	Gårdarna		1959
<i>Stridshästen</i> , H. Kullman	4 784	Stridshästen		1977
<i>Rasmus, Pontus och Toker</i> , A. Lindgren	5 324	Rasmus		1957
<i>Mästerdetektiven Blomkvist lever farligt</i> , A. Lindgren	3 729	Mästerdetektiven		1951

Sammantaget representerar materialet centrala barnlitterära genrer under 1900-talet, såsom sagan, bilderboken och kapitelboken, liksom viktiga författare i respektive genre.

5. Metod

Förekomsten av grammatisk metaforik har undersökts i alla studiens texter, liksom vilka förändringar de givit upphov till.

De tretton typer av grammatisk metafor som Halliday (1998) urskiljer begränsas här till nominaliseringar av egenskaps- och processbetydelser samt adjektiviseringar av processbetydelser. De typer som analyseras återges i tabell 4:

Tabell 4. Typer av grammatisk metafor i studien.

Semantiskt element	Kongruent lexiko-grammatisk realisering	Inkongruent lexiko-grammatisk realisering
Egenskap	<i>glad</i>	<i>glädje</i>
Process	<i>undersöka</i>	<i>undersökning</i>
Process	<i>spika upp</i>	<i>uppspikad</i>

En adjektiviserad process ska stå attributivt för att räknas som en grammatisk metafor, och således rymmas i nominalfrasen.

Likt förfarandet i Derewianka (1995), Magnusson (2011) och Ryshina-Pankova (2010) krävs morfologisk släktskap mellan en kongruent och en inkongruent form för att en instans ska räknas som en grammatisk metafor. Det räcker således inte att exempelvis ett substantiv har processbetydelse; i följande exempel skulle *krocken* men inte *incidenten* räknas som en grammatisk metafor, trots att båda syftar tillbaka på ett skeende:

Två bilar krockade på E4:an. *Krocken* gav upphov till stor förödelse.

Två bilar krockade på E4:an. *Incidenten* gav upphov till stor förödelse.

Krocken kan packas upp som verbet *krocka*, medan något motsvarande besläktat verb saknas till *incidenten*.

Vid klassificeringen har inte tagits hänsyn till om en grammatisk metafor är allmänspråklig och vanlig eller mer ovanlig, liksom i Liardét (2013), Magnusson 2011 och Ryshina-Pankova (2010). I materialet kategoriseras således t.ex. *pip* och *sus*, som båda är allmänspråkliga och inte tillhöriga specialiserade register, som grammatiska metaforer. Även instanser där det finns vokalväxling mellan en kongruent och en inkongruent form, som *kämpa/kamp*, har räknats som grammatiska metaforer.

Varje instans av en grammatisk metafor har räknats. Antalet grammatiska metaforer i varje text har dividerats med antalet ord och, för att inte få för många decimaler (Reynolds 2002), multiplicerats med 1 000.

I enlighet med Hasan (2007) avser *litterärt tema* en väsentlig, övergripande betydelse hos verket. Jag gör dock inte anspråk på att hitta det enda tänkbara temat i texterna utan antar att det kan finnas flera.

Utöver förekomst av grammatiska metaforer analyseras i studien olika typer av lexikogrammatisk rekonstruktion vid grammatisk metafor. Två viktiga typer är *utbyggda grammatiska metaforer* och *deltagarbortfall*. Utbyggda grammatiska metaforer är en operationalisering av den möjliga förtätande funktionen i text som togs upp ovan (jfr Magnusson 2011). De utgörs här av en nominalisering med minst en bestämning; bestämningen ska inte vara en artikel eller genitivattribut, t.ex. *Det bleka skenet från karbidlampan (Dagen)*.

Deltagarbortfall innebär att den som deltar i en process fallit bort, t.ex. *Sorlet blev starkare (Rasmus)*, där det saknas spår av dem som *sorlade*. I andra fall kan deltagaren finnas kvar i en annan funktion än vad den skulle haft i en kongruent version, t.ex. i följande exempel där genitivattributet *hennes* realiserar den deltagare som skulle agerat förstedeltagare i en kongruent version: *De skulle komma igen följande dag och få hennes svar (Rutbacka)*. Med deltagarbortfall avses här företrädesvis instanser där sådana reminiscenser av deltagare saknas.

Deltagarbortfall är ett sätt att studera de förändringar i agens som grammatisk metaforik ger upphov till och som här tolkas som en av de mer centrala kopplingarna mellan grammatisk metaforik och en icke vardaglig världsbild som lyfts fram i SFL (Halliday 2004:128f.). Förändringar i agens och lexikogrammatisk rekonstruktion diskuteras också mer generellt.

I analysen diskuteras kongruenta motsvarigheter till grammatiska metaforer. Ibland kan flera alternativ vara möjliga och förslagen antas inte vara absoluta (jfr Halliday & Matthiessen 1999:257 om metaforikens graduella natur och att det inte alltid är självklart vilken en kongruent form till en grammatisk metafor är).

6. Resultat

Resultaten redovisas först kvantitativt som frekvens av grammatiska metaforer i samtliga böcker i relation till ålderskategorier och till Lundqvists (1992) resultat. Därefter redovisas i vad mån och hur den grammatiska metaforiken ger upphov till lexikogrammatiska förändringar. Slutligen relateras undersökta drag till den litterära gestaltningen.

6.1 Bruk av grammatisk metafor i böcker för barn i olika åldrar

I tabell 5 redovisas andelen grammatiska metaforer i materialets alla böcker.

Tabell 5. Andel grammatiska metaforer (GM) i hela materialet.

	Total andel GM	Typ av bok
Gorillor	0,0	Bilderböcker 1
Anna	0,0	
Totte	0,0	
Alfons	1,4	Bilderböcker 2
Albin	4,7	
Laban	6,1	
Bella	3,6	
Äppet	8,2	
Rödluvan	4,5 (1958) 0,0 (1970)	Folksagor
Killingarna	4,9 (1951) 5,5 (1977)	
Snövit	9,1 (1951) 7,6 (1979)	
Elddonet	2,9 (1949) 2,5 (1972)	Konstsagor
Ankungen	6,9 (1949) 5,4 (1972)	
Rutbacka	19,4 ⁵	
Halsbandet	26,9	
Daga	16,9 (1907) 16,0 (1966)	
Lillebror	5,2	Kapitelböcker 1
Dagen	5,6	
Emil	8,9	
Josefin	11,4	
Sjörövare	6,3	Kapitelböcker 2
Gårdarna	12,5	
Stridshästen	14,0	
Rasmus	12,6	
Mästerdetektiven	27,0	

Det som för det första framkommer i tabell 5 är att litteratur för barn, undantaget böckerna för de allra yngsta, har grammatisk metaforik. Iögonfallande är också att vissa böcker gör påfallande stort bruk av metaforiken, exempelvis flera konstsagor samt *Mästerdetektiven*.

Tecken på att kongruens kan vara en form av adaptation kan skönjas i tendenser relaterade till ålder. Böckerna för de allra yngsta barnen är alltigenom kongruenta, och bilderböckerna och folksagorna har ganska låg andel gram-

⁵ Både för Rutbacka och Halsbandet är utgåvorna identiska, varför årtal inte anges här.

matiska metaforer, undantaget *Äpplet* och *Snövit* (1951) vars andel är något högre. Konstsagorna uppvisar ett mer komplext mönster, då *Elddonet* och *Ankungen*, dvs. sagorna av H.C. Andersen, gör relativt lite bruk av grammatisk metaforik medan däremot *Rutbacka*, *Halsbandet* och *Daga* använder den mycket. Andelen grammatiska metaforer är här högre till och med än i böckerna för de äldsta barnen, *Kapitelböcker 2*, bortsett från *Mästerdetektiven*. Dessa gör, i sin tur, större bruk av grammatiska metaforer än kapitelböckerna för yngre barn (*Kapitelböcker 1*) och bilderböckerna, undantaget *Sjörövare*.

Den del av materialet som överlappar med materialet i Lundqvists (1992) studie är *Lillebror*, *Dagen*, *Emil* och *Josefin* (*Kapitelböcker 1*) samt *Sjörövare*, *Gårdarna*, *Stridshästen* och *Rasmus* (*Kapitelböcker 2*). Lundqvist (1992:241) rangordnar de böcker hon undersökt efter olika mått på komplexitet sammantagna.⁶ I tabell 6 redovisas Lundqvists rangordning för de åtta texter som ingår här tillsammans med motsvarande rangordning utifrån andelen grammatiska metaforer (GM); ju lägre siffra, desto lägre komplexitet. Nummer 1 efter bokens benämning betyder att boken hör till *Kapitelböcker 1* och 2 att den hör till *Kapitelböcker 2* (jfr tabell 3).

Tabell 6. Rangordning i föreliggande studie respektive i Lundqvist (1992:241).

	Rangordning GM	Lundqvist
Lillebror (1)	1	9
Dagen (1)	2	1
Sjörövare (2)	3	11
Emil (1)	4	16
Josefin (1)	5	2
Gårdarna (2)	6	17
Rasmus (2)	7	5
Stridshästen (2)	8	12

Jämförelsen av resultaten är en jämförelse av de mått på komplexitet som används i respektive undersökning. För bruket av grammatisk metaforik delar sig materialet, med undantag för *Sjörövare*, i två delar, där *Kapitelböcker 1* har lägre värden än *Kapitelböcker 2*. Lundqvists resultat är mindre enhetliga: *Lillebror* och *Emil* ur *Kapitelböcker 1* har högre värden än förväntat och *Rasmus* ur *Kapitelböcker 2* har lägre värden än förväntat. Sett till rangordning, förefaller alltså kongruens och inkongruens tydligare följa läsekretsens ålder och kongruens vara en verksam typ av adaptation.

⁶ De drag som slås samman i Lundqvists rangordning är antal ord per makrosyntagm, mening, satsled och fundament, antal underordnade satser och fraser per 1 000 ord samt per 100 meningar, andel 3:e och 4:e gradens underordning, andel fraser som inte är koordinations- eller infinitivfraser.

Såväl skillnader som likheter mellan måtten i Lundqvists studie och i föreliggande kan därutöver beaktas i böckerna var och en för sig. De böcker som får liknande resultat i undersökningarna är *Dagen (Kapitelböcker 1)* av Peterson, som har låga värden i båda studierna och alltså reducerad komplexitet avseende alla här aktuella mått, samt *Gårdarna* och *Stridshästen (Kapitelböcker 2)* av Kullman, som i båda studierna får höga värden. Måtten går i dessa böcker således hand i hand och är därtill i enlighet med vad man kan förvänta sig i förhållande till läsekretsens ålder. För övriga fem böcker visar de olika måtten på komplexitet däremot skiljaktiga mönster.

Vad gäller grammatisk metaforik har *Sjörövare* liknande värden som Petersons andra bok i studien, *Dagen*, trots att *Sjörövare* är avsedd för äldre barn. Det tycks alltså röra sig om ett stildrag hos författaren Peterson att undvika grammatisk metaforik. I Lundqvists studie har *Sjörövare* däremot höga värden.

I *Josefin* görs tvärtom förhållandevis rikligt bruk av grammatisk metaforik jämfört med övriga kapitelböcker för yngre barn, medan värdena i Lundqvists undersökning är mycket låga. Josefin hör till de texter som analyseras närmare nedan (se Grammatisk metaforik i förhållande till den litterära gestaltningen).

Tre av böckerna i tabell 6, slutligen, är skrivna av Astrid Lindgren: *Lillebror*, *Emil* och *Rasmus*. Avseende grammatisk metaforik följer dessa tre böcker en progression, så att böckerna för yngre barn, *Lillebror* och *Emil*, har lägre värden än boken för äldre barn, *Rasmus*. Detta är en väsentlig skillnad mot Lundqvists resultat, där *Lillebror* och *Emil* tvärtemot vad man kunde förvänta sig i stället har högre värden än *Rasmus*. I synnerhet *Emil* faller ur det förväntade mönstret för en kapitelbok för yngre barn genom att avvika med mycket höga värden (1992:180), som placerar *Emil* bland böckerna med allra högst syntaktisk komplexitet. Dessa höga värden för *Emil* hör i själva verket till de mest överraskande resultaten i Lundqvists studie men saknar alltså motsvarighet i bruket av grammatisk metaforik.

I nästa del fördjupas studiet av den grammatiska metaforiken i hela materialet genom analys av metaforikens lexikogrammatiska funktioner och i vad mån och hur den ger upphov till lexikogrammatiska förändringar i fras- och satsstruktur samt i agens, vilket relateras till den tänkta läsekretsens ålder. Därefter analyseras hur detta utnyttjas för litterära funktioner i fyra texter samt hur innehållsliga faktorer hänger samman med bruk av grammatisk metaforik.

6.2 Lexikogrammatiska förändringar vid grammatisk metafor

En text kan alltså i olika hög grad utnyttja möjligheterna till morfologisk och syntaktisk rekonstruktion hos grammatisk metaforik (jfr Liardét 2013; Magnusson 2011, 2013; Ryshina-Pankova 2013, 2015). Inkongruens är således graduell till sin natur, beroende på i hur hög grad metaforiken bidrar till täthet, förändrad agens och abstraktion och därmed till en alternativ representation av världen än den ”vardagliga” och kongruenta, vilket här antas relevant ur utvecklingsperspektiv. Som redovisas nedan, går studiens resultat i linje med en sådan tolkning av grammatisk metaforik, då de förändringar som undersöks är mer förekommande i texter för äldre barn.

Den ena studerade förändringen är alltså bruket av utbyggda grammatiska metaforer, varigenom metaforiken skapar (skriftspråkstypisk) komplexitet i frasen. Den andra förändringen är deltagarbortfall, varvid agens reduceras. Redogörelsen nedan struktureras efter de delmaterial som ingår, med början i bilderböckerna. I de fall då det finns flera böcker av samma författare jämförs i slutet av avsnittet också dessa.

Även om de lexikogrammatiska förändringarna utnyttjas avsevärt mer i böcker för äldre barn förekommer de också i litteraturen för yngre barn, om än sparsamt. Folksagorna i materialet – *Snövit*, *Rödluvan* och *Killingarna* – saknar med något undantag utbyggda grammatiska metaforer, men i bilderböckerna förekommer enstaka sådana, t.ex. som i exempel 5–6 (GM med attribut understruket:

5. Han dödar spöket med ett tandlöst men snabbt **hugg** (Bella).
6. Jag måste ge er **beröm** för det goda äpplet (Äpplet).

Sporadiskt förekommer även deltagarbortfall i bilderböckerna (*Bilderböcker 2*). I exempel 7–9 nedan är inte utskrivet vem som *skäller*, *stönar*, *rasslar* eller *piper*:

7. Pär var inte van vid att få **skäll** för ingenting (Äpplet).
8. Labans pappa började redan vid vaggan att lära honom stora **spökstönet** och värsta **rasslet** (Laban).
9. Det där **pipet** kunde nog bara skrämma en kattunge (Laban).

Folksagorna är dock i långa partier kongruenta, som konstaterats ovan.

I gruppen *Kapitelböcker 1* finns utbyggda grammatiska metaforer i samtliga böcker, och här ger metaforiken vid flera tillfällen upphov till deltagarbortfall; i exempel 10–14 vid *pip*, *bråk*, *sus*, *slöseri* och *besvikelse*:

10. Det var därifrån **pipet** kom (Lillebror).
11. Nä, där kan nog bli **bråk** ändå (Emil).
12. Det gick liksom ett **sus** genom hopen när Lukas och Emil kom insprängande (Emil).
13. Mamma hade berättat om det **slöseri** som ägde rum där borta på herrgården (Dagen).
14. Josefin undviker att titta på henne. **Besvikelsen** är för stor (Josefin).

Konstsagorna och böckerna i *Kapitelböcker 2* utnyttjar metaforikens möjligheter mer. Här finns fler utbyggda grammatiska metaforer, illustrerat i exempel 15–23 nedan, och mer deltagarbortfall; i exempel 19–23 har också de deltagare utelämnats som *söker, håller fången, förklarar, sorlar, dönar* eller *jublar*:

15. ... utstötte ett så högt och förunderligt **skrik** (Ankungen 1972).
16. Men det skulle bli alltför bedrägligt att berätta om all nöd och allt **elände** den stackars ankungen måste utstå (Ankungen 1972).
17. ... men samtidigt fanns det hos mig en sorts **avundsjuka** att det inte var jag som var **Henning** (Stridshästen).
18. För ett ögonblick försvann Henrys **känsla** av att befinna sig i en okänd stad (Gårdarna).
19. ... men i alla fall blev det ju ett **sökande** på måfå (Daga).
20. Här väntar dig endast en gräslig **fångenskap** (Daga).
21. Nå, sa magister Fröberg, skulle man kunna få en liten **förklaring** varför du bombarderar Stig med kautschukar? Någon **förklaring** måste väl finnas? Jag hoppas, att det inte är min lilla oväsentliga **matematikundervisning** som hindrar dej? (Rasmus).
22. Det där **sorlet** inifrån klassrummen, tänk om man kunde fånga upp det i en förstärkare (Rasmus).
23. Strax efteråt hörde Rasmus ett mäktigt **dön** där inifrån, ett stort **jubel** (Rasmus).

I kapitelböckerna för äldre barn och konstsagorna är det också vanligare med de särskilt radikala förändringar i agens som uppstår när en grammatisk metafor agerar i satsen eller är bärare av egenskaper, ofta med genomgripande förändringar i textens ”världsbild” som följd, vilket exemplifieras i exempel 24–28. I alla dessa exempel är de grammatiska metaforerna förstedeltagare i relationella (24) eller materiella (25–28) processer, och de som utför den process som nominaliserats har utelämnats. De grammatiska metaforerna agerar som självständiga entiteter, framställda som om de hade

intention och avsikt, alternativt är bärare av egenskaper. Ofta förändras även typen av process i en inkongruent version. I exempel 28 har den verbala processen *sorla* nominaliserats och de som sorlar utelämnats. Nominaliseringen är i stället Aktör i en materiell process.

24. Och även om **avskärandet** av Röda Rosens öron var ett rätt brådskande ärende, ansåg både Kalle och Anders och Eva-Lotta, att man hade tid med en liten **balansgång** (Mästerdetektiven).
25. Denna **skymf** kan endast avtvås med blod (Mästerdetektiven).
26. ... en kraftig **knyck** med foten förpassade cigarettasken ner i ån (Mästerdetektiven).
27. **Biljettförsäljningen** skedde på den stora, övre gården (Stridshästen).
28. Bara det allra svagaste **sorl** trängde ut från klassrummet (Rasmus).

Alla dessa förändringar innebär radikalt annorlunda konstruktioner än en kongruent version, där de som *skär*, *knycker* och *säljer* skulle varit Aktörer i materiella processer och de som *jublar* och *sorlar* skulle varit Talare i verbala processer (*De skär av öronen, knycker med foten, säljer biljetter, sorlar, jublar*).

Det finns också exempel på grammatiska metaforer som agerar mot ett Mål, som en självständig entitet som kan påverka andra entiteter, som i exempel 26 där nominaliseringen *knyck* agerar mot ett fysiskt objekt, cigarettasken. I exempel 29 nedan finns en särskild typ av användning, där en grammatisk metafor i form av en nominaliserad mental process ger upphov till omvänd agens genom att agera mot en person. Följden är att den som egentligen tänker (Upplevare i den kongruenta mentala processen) är Mål i en materiell process och således framställd såsom drabbad av tanken utifrån.

29. Den **tanken** drabbar Josefin just nu (Josefin).

I exempel 30 är den grammatiska metaforen *hungern* Aktör och i en ergativ analys också Agent genom att orsaka att någon gör något – här att Rasmus går hem. *Rasmus* är alltså också han, likt *Josefin* i exempel 29, påverkad utifrån, i detta fall inte av sin tanke utan av sin hunger, dvs. även här konstrueras en inre upplevelse som en yttre kraft.

30. Men **hungern** hade drivit hem honom (Rasmus).

Vi återkommer till en mer systematisk sådan användning av grammatisk metaforik i *Halsbandet*.

Avslutningsvis finns hos enskilda författare liknande mönster i utnyttjande av möjliga förändringar vid bruk av metaforik: Lindgren har inte bara mer metaforik i *Rasmus* och *Mästerdetektiven* utan den ger också upphov till avgjort större förändringar, både i form av utbyggda grammatiska metaforer och deltagarbortfall. Hos Peterson finns däremot inte någon påtaglig skillnad mellan *Dagen* (*Kapitelböcker* 1) och *Sjörövare* (*Kapitelböcker* 2), utan i båda utnyttjas förändringarna bara i låg grad. Hos Kullman, slutligen, matchas den höga andelen grammatisk metafor med utnyttjande av funktionerna i morfologi och syntax.

I nästa del analyseras den litterära funktionen hos den grammatiska metaforiken i några böcker.

6.3 Grammatisk metaforik i förhållande till den litterära gestaltningen

Av böckerna med hög andel grammatisk metafor utnyttjar några metaforiken i högre grad för språklig rekonstruktion på ett sätt som kan relateras till den litterära gestaltningen. Dessa är *Rutbacka och Randåkra* av Elsa Beskow, *Mästerdetektiven Blomkvist lever farligt* av Astrid Lindgren, *Drottningens halsband* av Anna Wahlenberg samt *Hugo och Josefin* av Maria Gripe. I *Rutbacka* och *Mästerdetektiven* föreslås metaforiken bidra till en humoristisk och något högstämmd ton, som i *Rutbacka* överensstämmer med berättarens distanserat roade förhållningssätt till skeendena, och i *Mästerdetektiven* kopplas till vissa personer. I *Halsbandet* agerar grammatisk och lexikal metaforik i samverkan som en utifrån verkande makt och är därmed ett uttryck på lexikogrammatisk nivå för, med Hasans (2007) termer, ett tema av ofrihet i texten, medan den grammatiska metaforiken i *Josefin* i samspel med olika typer av bildspråk har funktioner för framställningen av bokens karaktärer.

Rutbacka gör inte bara stort bruk av grammatisk metaforik utan är också en text där metaforiken i hög grad används för lexikogrammatiska förändringar. I exempel 31–33 har de deltagare utelämnats som *hjäpnar*, *undrar*, *är vänner* respektive *är oroliga*:

31. Och när de kom hem, blev det en **hjäpnad** och **undran** i de båda byarna.
32. Men nu var det också slut på **vänskapen** mellan de båda byarna.
33. Men här var det som inträffade, som åstadkom så mycket **oro**, att det till och med förändrade byarnas namn.

Detta är den mer genomgripande typen av förändringar vid bruk av grammatisk metaforik, som innebär deltagarbortfall och omfattande förändringar

i agens. *Häpnad* och *undran* är nominaliseringar av mentala processer vid vilka de som *häpnar* och *undrar* fallit bort liksom de som *är vänner* i exempel 32. De ingår i relationella processer och är framställda som om de uppkommit av sig själva. *Oro* i exempel 33, en nominaliserad mental process, är i sin tur Mål i en materiell process och likaså framställd som frikopplad från mänsklig agens eller Upplevare.

I Beskows *Rutbacka* tycks bruket av grammatisk metaforik hänga ihop med en viss överseende distans från författarens sida till de skildrade förloppen. *Rutbacka* handlar om hur drottningen kommer på besök till två grannbyar, vilka dittills levt i bästa sämja men hamnar i djup fejd sedan drottningen obetänksamt och i förbifarten förespråkade rutigt tyg i ena byn men randigt i den andra. De enda som håller sams är en flicka och en pojke, vilka med tiden växer upp och vill gifta sig. För detta krävs inte mindre än ett besök hos drottningen för att bringa reda i frågan om randigt och rutigt. Drottningen minns förstås inte hur orden fallit och sagan slutar med bröllop i prickigt och blommigt, sedan ett butiksbiträde upplyst bönderna om att både rutigt och randigt är omodernt. En tematik i sagan skulle kunna sägas vara bybornas storögda övertro på auktoritetens ord och irrationella ovilja till både sans och självständighet. Den grammatiska metaforiken bidrar med en mild komik med den något kansliaktiga tonen. En för en barnbok något oväntat hög förekomst av passiv, varvid deltagare också ofta utelämnas, samverkar med den grammatiska metaforiken till denna känsla, exemplifierat i exempel 34–36 med *s*-passiv med och utan expletivt *det* samt *bli*-passiv. Vid samtliga har agenten fallit bort:

34. Jag vill lova att det **fejades** och **putsades** i stugorna både utom och inom. /.../
Och det **bands** girlander och **bakades** småbröd och **gräddades** ostkakor.
35. Och så kom drottningen åkande i vagn med fyra hästar och **blev mottagen** med all den ståt som de små byarna förmådde.
36. Men utom skolan hade de svårt att träffas, ty Rut **var** strängeligen **förbjuden** att gå till Randåkra och när Lars vågade visa sig i dina randiga byxor i Rutbacka, **blev** han genast **utmötad** av byns pojkar.

Mästerdetektiven, i sin tur, är den bok i materialet som har i särklass högst andel grammatisk metaforik. Här utnyttjas också möjligheterna till förändringar i morfologi, ordföljd och agens i hög grad. Bland annat används den grammatiska metaforiken för att avgränsa en av karaktärerna, ”den inbillade åhöraren”, som Kalle Blomkvist ofta vänder sig till i tanken, och som med beundran och djupaste intresse åhör allt Kalle har att säga. I berättarens erlebte Rede liksom i Kalles och åhörarens samtal är stilen något högravande och omständlig, vilket bl.a. åstadkoms med ett högre bruk av grammatisk

metaforik, inklusive förändringar i morfologi och syntax, såsom deltagar-bortfall och utbyggd nominalfras i exempel 37–38:

37. Men det var dock han, Kalle, som genom **skarpsinnighet** och **iakttagelseförmåga** hade kommit skurkarna på spåren.
38. Herr Bengtsson och fröken Lisander visar en beklagansvärd **nonchalans** inför **brottsligheten** i vårt samhälle.

Detsamma gäller i de brev som utbyts mellan de två stridande grupperna Röda och Vita rosen, där barnens vardagliga språkbruk förbyts mot ett formellt och högstämt. Den arkaiserande tonen inbegriper bland annat grammatisk metaforik, inte sällan inkluderande utbyggda grammatiska metaforer, som i exempel 39–40:

39. ... behagade **sagda** avskum icke gå åt sidan utan understod sig i sin **ohyggliga dumhet** att knuffa vår ädle, högt **frejdade** ledare och utbrista i vidriga **smädelser**.
40. Nu är det **strid** mellan den Röda och den Vita rosen och tusen sinom tusen själar skola gå in i döden och in i dödens natt.

Om den grammatiska metaforiken i *Rutbacka* och *Mästerdetektiven*, om än med skilda syften, bidrar till en liknande högravande stil, fyller den andra funktioner i *Halsbandet*. Wahlenbergs konstsaga hör till texterna med högst andel grammatisk metaforik i materialet. Texten är ett exempel på hur hög andel grammatisk metaforik sammanfaller med ganska stora förändringar i satsstruktur och agens, som här också spelar en roll för framställningen. Sagan handlar om den förälskade hovdamen Estella som är förtvivlad över att inte uppmärksammas av den unge kungen och med en trollpacka byter bort sina tårar mot kungens kärlek. Hon får ett halsband av tårar förvandlade till pärlor, och i stället för gråt kommer ur henne ett förtrollande skratt. Med tiden förvandlas dock räddningen till förbannelse, då oförmågan att gråta får henne att framstå som alltmer omänsklig, först inför hovet och folket och sedan också inför sin make, som till slut förskjuter henne när hon skrattar när deras son blir sjuk. Då hon i lönnedom tar sig till sonens sjukbädd och kungen förstår att hennes högljudda skratt är gråt, faller han själv i gråt; halskedjan brister och pärlorna läker sonen. Estella återfår förmågan att gråta och familjen försonas. (Exemplen åtföljs av grammatiska beskrivningar.)

Den första tiden efter bröllopet präglas av glädje. Glädjen är i exempel 41 en självständig Aktör (i materiell process) respektive Bärare (i relationell process) som i den språkliga framställningen, genom bruket av grammatisk metaforik, uppstår av sig själv och agerar självständigt:

41. Och **glädjen** spred sig från hovet långt ut i landet (GM Aktör i materiell process). Och allra störst blev **glädjen** året därpå (GM Bärare i relationell process).

Med tiden blir skrattet dock Estellas olycka. Det tvingar sig på henne mot hennes vilja och får henne att dra sig undan hovet för att inte brista ut i skratt när hon vill gråta. Förlusten av frihet och kontroll avspeglas lexikogrammatiskt i bruket av grammatisk metaforik, då nominaliserade mentala processer agerar Aktör i materiella processer där Estella är Mål, föremål för en yttre kraft. Skrattet tar Estella i besittning, som i exempel 42–45:

42. Det var **medlidandet** som steg upp ur hennes hjärta och skulle ha yttrat sig i en **snyftning** om hon kunnat gråta, men som nu förbyttes i ett **skratt**. (GM Aktör i materiella processer)
43. Då fick **bedrövelsen** makt över Estella. Hur mycket hon än kämpade emot måste den ha luft och ett **pärlande skratt** steg över hennes läppar. (GM Aktör i materiella processer)
44. Men **snyftningarna** i hennes bröst trängde henne värre än någonsin och förvandlades i det ena **pärlande skrattet** efter det andra. (GM Aktör i materiella processer)
45. **Snyftningarna** ville fram och upplöste sig i de vildaste **skratt**. (GM Upplevare i mental process; Aktör i materiell process)

Flera grammatiska metaforer i exemplen är Aktör i materiella processer, vilket är en agentiv roll med självständighet och intention. I exempel 45 är nominaliseringen *snyftningarna* förstedeltagare vid *vilja*, vilket också innebär intention. Det som händer är att Estella – egentligen den som *snyftar*, *vill* eller är *bedrövad* – framställs som i avsaknad av intention och agens och i stället är föremål för yttre krafter. I samtliga fall är Estella utsatt för nominaliserade känslor som agerar mot henne och på satsnivå skapar en lexikogrammatisk realisering av det övergripande temat av ofrihet och utifrån verkande makt. (Jämför Grahns 2012 analys av *tänka* och *tanke* i psykologsamtal, där *tanke* bl.a. är något som tränger sig på respektive hanteras.)

Även i *Josefin* framstår bruket av grammatisk metaforik som väsentligt för den litterära framställningen och en central tematik. De första kapitlen i *Josefin* handlar om upproppet och Josefins upplevelser av den första tiden i första klass. Josefin råkar illa ut i klassen och tråkas och retas av klasskamraterna. Barnen anföras av Gunnel, som har makt att bestämma vad andra tänker och tycker, och de följer henne till synes viljelöst. I följande passage framhävs flockbeteendet och intrycket av en ansiktslös hop av grammatisk metaforik, vid vilken deltagarna utelämnats. Det sker i samverkan med flera andra drag som bidrar till samma bild av barnen som en anonym massa:

passiv (*vänds ett huvud*), metonymi (*vänds ett huvud; munnen... viskar med de andra*) och det anonyma *en* som talar:

46. Flickorna stirrar på henne utan skymten av ett **leende**, sen smyger sig huvudena ihop i en tät klunga. Ett **sus** av **viskningar** når Josefin. Då och då vänds ett huvud till hälften åt hennes håll. Någon granskar henne från sidan med handen för munnen, som viskar med de andra. Sen säger en i klungan alldeles högt: Det är bara killar som har ryggsäck.

Gunnel vet att utöva makt och dompterar barnen med piska och morot. I följande citat beskrivs hur Gunnel valt ut Josefin som offer och hur övriga följer med. Flera resurser samverkar för gestaltningen: lexikal metafor (*kan konsten, det isar*), liknelser (*som en drottning*), metonymi (*mängden av ivriga ansikten*), passiv (*det viftas och hojtas*). Täckta anföring i "får jag" stärker också intrycket av anonymitet:

47. Jag *föraktar* dig, säger Gunnel och ser på Josefin med ögon som smalnar. Josefin bävar för de orden. Gunnel ser så kall och överlägsen ut, när hon säger så – och så stilig med. Det är sorgligt att bli föraktad av henne. De andra säger också att de föraktar henne förstås för att göra som Gunnel. Men Josefin känner, att det bara är Gunnel som kan konsten. Det är bara hon som föraktar så det isar i Josefin. Ibland har Gunnel med sig hela påsar med gott. Då står hon som en drottning på skoltrappen, så att hon syns över hela gården. Ingen annan får stå där uppe då. Kliver någon upp får hon en spark och råkar i evig onåd hos Gunnel. Ensam står hon där och delar ut gott. Hon letar i påsen och ser sökande ut över mängden av ivriga ansikten nedanför. Det viftas och hojtas. Får jag? Får jag?

Genomgående är att Gunnel och Josefin, men inte barnahopen, har individualitet. I citatet nedan skildras ett enskilt tillfälle där Josefin vågar sig fram till Gunnel och trappan:

48. Gunnel skramlar med tablettasken. **Lockelsen** blir för stark för Josefin. /.../ Gunnel står med ena handen i sidan, rak, drottninglik och väntar. Hon är nästan dubbelt så lång som Josefin. Från hopen hörs gälla **visslingar**, spridda **flin** och speglosor. /.../ **Flabben** ökar. Gunnel blir djärvare. Hon går intill Josefin, sätter påsen under näsan på henne. Ser du så full den är. Det är ditt alltihop om du faller på knä och ber. Du ska säga: "Snälla söta Gunnel, ge mig lite godis, fast jag är en sån ärans stenålderspottlort". Säg det! Då vaknar Josefin. Hon mer eller mindre ramlar utför trappstegen tillbaka ner i hopen som skriker och skrattar.

Här har den grammatiska metaforiken, vid vilka deltagarna fallit, samma effekt att framställa de övriga som en anonym massa (*visslingar, flin, flabb*). Ett ord som *hop* bidrar till samma framställning av barnen (*hopen som*

skriker och skrattar). Den grammatiska metaforen *lockelsen* är Bärare i en relationell process och tycks växa utan att Josefin påverkar den. Den liknar på så vis de grammatiska metaforer som agerade mot Estella i *Halsbandet*.

I Astrid Lindgrens *Rasmus, Pontus och Toker* samt Harry Kullmans *Gårdarnas krig* och *Stridshästen*, som också är täta i bruk av grammatisk metaforik, används som visats grammatisk metaforik för olika syften på satsnivå (exempel 17, 21–23, 27, 28, 30), men här urskiljs inte någon motsvarande relation till ett övergripande litterärt tema. Enskilda iakttagelser kan göras, såsom en återkommande bild i *Rasmus* att skolan är ett fängelse med lärarna som fångvaktare, där eleverna likt fångar eller skeppsbrutna längtar efter, vill nå eller blickar ut över *frihet*, vilket förvisso förutsätter ett semantiskt ting. Exempel 49–50 illustrerar bruket:

49. ... och ur alla klassrum sprutade det fram horder av pojkar. De trängdes mot utgången och **friheten** med samma järnhårda iver som skeppsbrutna på en räddningsbåt, här gällde det sekunderna!
50. Han kastade en lång blick ut mot **friheten** och den klara majdagen utanför skolmurarna.

Denna användning är dock inte lika återkommande som i ovan analyserade böcker.

7. Diskussion

Tidigare forskning om språket i barnlitteratur har fokuserat syntaktiska egenskaper såsom ordföljd och komplexitet mätt som enheters längd – t.ex. ord per grafisk mening, per sats och per makrosyntagm – samt typer av bisatser (Lundqvist 1992:20, 34f.). Resultaten visade att språklig adaptation kännetecknade stora delar av materialet, dvs. att denna typ av komplexitet i böcker för yngre barn var lägre och ordföljd enklare eller mer talspråklig, manifesterat t.ex. i förekomst av utbrytning och fundamentalsdubbling. I föreliggande studie anläggs ett semantiskt perspektiv på komplexitet genom att den studeras som grammatisk metaforik, dvs. relationen mellan betydelse och lexikogrammatik.

Idén om adaptation har mött kritik från bland andra Nikolajeva (2005) för att innebära ett alltför snävt perspektiv på barnlitteratur. Föreliggande undersökning utgår från att adaptation är ett centralt drag i litteratur för barn men att denna också har andra språkliga ambitioner, som kan prioriteras framför språklig enkelhet. Studien anlägger ett funktionellt perspektiv på komplexitet och undersöker grammatisk metaforik i relation till innehåll och

litterär funktion. Nedan diskuteras resultaten ur de två perspektiv som strukturerar forskningsfrågorna, barnlitterärt språk och språklig komplexitet.

I förhållande till det första perspektivet, språket i barnlitteratur, visar studien att kongruens är en typ av adaptation i litteratur för barn men också att det finns avvikelser i mönstret. Häri bekräftar studien Nikolajevas antagande (2005:260) att adaptation inte är ett tillräckligt begrepp för att beskriva barnlitteraturens språk. Med utgångspunkt i Hasans (2007) förslag om en relation mellan språklig form och litterär tematik, kunde den grammatiska metaforiken i *Rutbacka* kopplas till en humoristisk ansats och ironisk blick på skeendena, och även i *Mästerdetektiven* till humor och komik i skildringen av "den inbillade åhörarens" stora beundran för huvudpersonen Kalle Blomkvist. I dessa böcker kan humor med andra ord sägas vara ett sådant drag för vilket adaptation i dessa fall får stå tillbaka. I *Halsbandet* kan bruket av grammatisk metaforik härledas till en tematik om maktlöshet och utsatthet, och i *Josefin* till framställningen av en grupp barn som en ansikts- och viljelös hop. I gestaltningen av dessa teman utnyttjas grammatisk metaforik, vilket alltså är ytterligare exempel där adaptation inte varit en allenarådande princip utan underordnats andra syften.

Studien visade inte bara att grammatisk metaforik används i barnlitteratur utan också att möjligheterna till lexikogrammatisk rekonstruktion utnyttjas i högre utsträckning i texter för äldre barn och med hög andel grammatisk metafor. Denna lexikogrammatiska rekonstruktion kan i själva verket ses som en förklaring till varför grammatisk metaforik undviks i böcker för yngre barn, eftersom den innebär en ibland radikalt annorlunda bild av världen än vad som ges i en kongruent ordalydelse.

Detta för oss över till nästa perspektiv på undersökningen, språklig komplexitet. Flera gånger har konstaterats att den hos grammatisk metaforik är semantisk, som realisering av betydelse och som utvidgning av betydelse genom den grammatiska metaforikens olika sätt att skapa betydelse i text (ett diskurssemantiskt perspektiv; jfr Ryshina-Pankova 2015). All grammatisk metaforik (också enkla och vardagliga instanser) innebär en förskjutning av förhållandet mellan semantik och lexikogrammatik och är alltid ett markerat alternativ inom SFL:s ramverk. Denna typ av komplexitet kan också *utvidgas* som olika aspekter av lexikogrammatisk rekonstruktion, som innebär ytterligare förskjutningar i förhållande till en kongruent version, såsom utbyggda nominalfraser och förändringar i agens. Här kan uppstå vardagsfrämmande framställningar som att hunger driver någon hemåt eller att snyftningar tränger någon. Grammatisk metaforik som komplexitet är alltså just en förändring i relationen mellan semantik och lexikogrammatik, som kan drivas mer eller mindre långt.

Studien visar att bruk av grammatisk metaforik delvis sammanfaller med andra mått på språklig komplexitet, definierad som i Lundqvist (1992), men att det också finns avvikelser – en text kan uppvisa den ena typen av komplexitet utan att ha den andra. Litterära och innehållsliga aspekter av lexikogrammatisk rekonstruktion vid grammatisk metafor är en delförklaring till dessa skillnader i resultat. I de texter där skillnaden mellan studierna består i höga värden för syntaktisk komplexitet men låga värden för grammatisk metaforik, *Emil* och *Lillebror*, används nämligen den grammatiska metaforiken inte i större utsträckning för rekonstruktion av lexikogrammatik och agens. De grammatiska metaforerna är i mindre utsträckning förstadedeltagare och agerar inte i hög grad i satsen, och inte heller är deltagarborfall så vanligt. I *Lillebror* och *Emil* är det i hög grad människor som agerar i materiella processer och känner i mentala, och avseende denna enskilda aspekt skiljer framställningen sig i lägre grad från en kongruent version.

En bok med omvända förhållanden mellan de två studiernas mått är *Josefin*, som har mycket låga värden i Lundqvists studie men högst andel grammatiska metaforer i kategorin *Kapitelböcker 1*. Lundqvist (1992:181) konstaterar att bokens komplexa innehåll ryms i en ”enkel språklig form”, vilket alltså inte gäller den språkliga komplexiteten i form av grammatisk metaforik. Skillnaderna är påfallande mellan *Josefin* å ena sidan och *Emil* och *Rasmus* å den andra i hur grammatisk metaforik utnyttjas för olika lexikogrammatiska förändringar. I *Josefin*, som också är mer centrerad kring upplevelser och känslor, agerar som visats nominaliseringar av mentala processer mot huvudpersonen, som blir föremål för yttre verkan i stället för att själv erfara och uppleva. På samma sätt ersätts barngruppen av nominaliseringar av verbala processer. Grammatisk metafor är i denna typ av användning inte ett symptom på komplexitet i en text utan skapar själv en alternativ framställning till en mer kongruent och vardaglig version. Här finns en väsentlig aspekt av den typ av komplexitet som grammatisk metaforik innebär.

Noteras kan att en mening som ”Hungern drev hem honom”, där deltagarförhållandena kastats om så att *hungern* agerar mot *honom* som Aktör i en materiell process, inte uppvisar syntaktisk komplexitet i termer av ordföljd eller enheters längd. Det är följaktligen inte bara olika typer av komplexitet som undersöks i föreliggande undersökning och i Lundqvists, utan antagandena om språklig enkelhet skiljer sig förstås också. Det motsäger inte det faktum att grammatisk metaforik och syntaktisk komplexitet, som Lundqvist definierar den, ofta förekommer i samma register.

Resultaten fördjupar också kunskapen om grammatisk metaforik som fenomen. Studien belägger empiriskt att grammatisk metaforik är ett utvecklingsfenomen som relaterar sig till barns språkutveckling och som framstår

som relevant för läsbarhet men också att det finns variation, t.ex. hög användning och lexikogrammatisk rekonstruktion i några böcker för yngre barn vilket relaterar sig till litterära funktioner. Omvänt visar studien att grammatisk metaforik, som i hög grad förknippas med specialisering, faktiskt förekommer i ett mindre förväntat material och fyller funktioner där, vilket är upplysande som teoretiskt bidrag om ett centralt begrepp inom systemisk-funktionell teori. Här framkommer att det inte bara är i specialiserad text som grammatisk metaforik konstruerar ”icke vardagliga” framställningar, som tidigare forskning visat, utan också i litteratur för barn. Komplexitet kan därigenom studeras som ett kontextualiserat fenomen med funktioner för en framställning.

Uppslag för fortsatt forskning kan vara hur bildspråk förhåller sig till läsarnas ålder, i synnerhet (lexikal) metaforik. Sådan gäller inte relationen mellan språkliga strata och skiljer sig per definition från grammatisk metaforik men samtidigt spelar båda typerna med dubbla betydelser (Halliday & Matthiessen 2014:657), och förmodligen är också lexikal metaforik mindre förekommande i litteratur för små barn. Därtill ger grammatisk metaforik ofta upphov till lexikal metaforik, vilket är ett samband som kan undersökas närmre. Vidare har denna studie utgått från ett språkligt fenomen och relaterat det till litterära teman, medan ett alternativt angreppssätt är att gå motsatt väg från ett innehåll och analysera hur det realiserar språkligt. Undersökningen har snuddat vid en sådan analys i *Josefin*, där bruket av grammatisk metaforik hängde ihop med framställning av barn med och utan individualitet och vilja (jfr även Halliday 2002). Huruvida liknande mönster i framställningen av personer finns i större material kan undersökas närmare.

Litteratur

- Cassirer, Peter. 1970. *Stilen i Hjalmar Söderbergs Historietter*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Derewianka, Beverly. 1995. *Language development in the transition from childhood to adolescence*. Sydney: Macquarie University.
- Grahn, Inga-Lill. 2012. *Tala om att tänka*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Halliday, M.A.K. 1993. Towards a language-based theory of learning. *Linguistics and Education* 5:93–116.
- Halliday, M.A.K. 1994. *An introduction to functional grammar*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M.A.K. 1998. Things and relations. I: Martin, Jim (red.), *Reading Science*. New York: Routledge. S. 185–235.
- Halliday, M.A.K. 2002. Linguistic function and literary style. I: Webster, Jonathan (red.), *Linguistic studies of text and discourse*. London: Continuum. S. 88–125.

- Halliday, M.A.K. 2004. The grammatical construction of scientific knowledge. I: Webster, Jonathan (red.), *The Language of Science*. London: Continuum. S. 102–134.
- Halliday, M.A.K. & Martin, Jim. 1993. *Writing Science*. London: Falmer Press.
- Halliday, M.A.K. & Matthiessen, Christian. 1999. *Construing experience through meaning*. London: Continuum.
- Halliday, M.A.K. & Matthiessen, Christian. 2014. *Halliday's introduction to functional grammar* (4:e utg.). Milton: Routledge.
- Hasan, Ruquaya. 1989. *Linguistics, Language and Verbal Art*. Oxford: Oxford University Press.
- Hasan, Ruquaya. 2007. Private pleasure, public discourse. I: Miller, Donna & Turci, Monica (red.), *Language and Verbal Art Revisited*. London: Equinox. S. 13–40.
- Jakobson, Roman. 1960. Linguistics and Poetics. I: Sebeok, Thomas (red.), *Style in Language*. Cambridge: MIT Press. S. 350–377.
- Klingberg, Göte. 1972. *Barnlitteraturforskning*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Liardét, Cassi. 2013. An Exploration of Chinese EFL learners' deployment of grammatical metaphor. *Journal of Second Language Writing*, 22:161–178.
- Lundmark, Aili. 2015. *Föränderligt och beständigt: en studie av Elsa Beskows berättarspråk*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala.
- Lundqvist, Aina. 1992. *Språklig anpassning: syntaktisk analys av ett barnboksmaterial*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Magnusson, Ulrika. 2011. *Skolspråk i utveckling*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Magnusson, Ulrika. 2013. Grammatical metaphor in Swedish monolingual and multilingual upper secondary school students' writing. *Functions of Language* 22:250–281.
- Melin, Lars. 1976. *Stil och struktur i C.J.L. Almqvists Amorina*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Nikolajeva, Maria. 2004. *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur.
- Nikolajeva, Maria. 2005. *Aesthetic approaches to children's literature*. Lanham: Scarecrow Press.
- Nord, Andreas. 2012. Varför textanalys? *Språk & Stil* 22:187–212.
- Ravelli, Louise. 2003. Renewal of connection: Integrating theory and practice in an understanding of grammatical metaphor. I: Simon-Vandenberg, Anne-Marie, Taverniers, Miriam & Ravelli, Louise (red.), *Grammatical metaphor*. Amsterdam: Benjamins. S. 185–219.
- Reynolds, Dudley. 2002. Learning to make things happen in different ways. *Journal of Second Language Writing*, 11:311–328.
- Ryshina-Pankova, Marianna. 2010. Toward mastering the discourses of reasoning: Use of grammatical metaphor at advanced levels of foreign language acquisition. *The Modern Language Journal* 94:181–197.
- Ryshina-Pankova, Marianna. 2013. Connecting language and knowledge through genres. I: Plews, J.L. (red.), *Traditions and transitions*. Waterloo: Wilfrid Laurier. S. 227–252.
- Ryshina-Pankova, Marianna. 2015. A meaning-based approach to the study of complexity in L2 writing: The case of grammatical metaphor. *Journal of Second Language Writing* 29: 51–63.
- Stubbs, Michael. 2005. Conrad in the computer. *Language and Literature* 14:5–24.

- Svensson, Jan. 1988. Nordistikens kunskapsintressen. I: Svensson, Jan (red.), *Nordistiken som vetenskap*. Lund: Studentlitteratur. S. 9–30.
- Svensson, Jan & Karlsson, Anna-Malin. 2012. Inledning: text, textforskning och textteori. *Språk & Stil* 22:5–30.
- Teleman, Ulf. 1974. *Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska*. Lund: Lundastudier i nordisk språkvetenskap 6.
- Thelander, Kerstin. 2015. Att påverka med skönlitteratur. I: Östman, Carin (red.), *Det skönlitterära språket*. Stockholm: Morfem. S. 163–184.

Primärkällor

- Andersen, H.C. 1949. *Andersens sagor i urval*. Stockholm: Svensk läraretidnings förlag.
- Andersen, H.C. 1972. *Barnens H.C. Andersen. Illustrerad av Svend Otto*. Köpenhamn: Carlsen.
- Bergström, Gunilla. 1976. *Vem räddar Alfons Åberg?* Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Beskow, Elsa. 1921. Rutbacka och Randåkra. I: *Bubbelemuck och andra sagor*. Stockholm: Åhlén & Åkerlund.
- Beskow, Elsa. 1944. Rutbacka och Randåkra. I: *Bubbelemuck och andra sagor*. Stockholm: Bonnier.
- Eriksson, Eva. 1978. *Om en liten vecka eller När Bella äntligen träffade Gustav*. Stockholm: Tiden.
- Grimm, Jakob. 1951. *Bröderna Grimms sagor*. Stockholm: Bonnier.
- Grimm, Jakob. 1958. *Rödluvans*. Stockholm: Bokkonsum.
- Grimm, Jakob. 1970. *Rödluvans*. Stockholm: Folket i Bild.
- Grimm, Jakob. 1977. *Vargen och de sju killingarna*. Stockholm: Opal.
- Grimm, Jakob. 1979. *Snövit*. Stockholm: Opal.
- Gripe, Maria. 1962. *Hugo och Josefin*. Stockholm: Bonnier.
- Kullman, Harry. 1959. *Gårdarnas krig*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Kullman, Harry. 1977. *Stridshästen*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren, Astrid. 1951. *Mästerdetektiven Blomkvist lever farligt*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren, Astrid. 1955. *Lillebror och Karlsson på taket*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren, Astrid. 1957. *Rasmus, Pontus och Toker*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren, Astrid. 1970. *Än lever Emil i Lönneberga*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lindgren, Barbro. 1971. *Nu är vi gorillor låssas vi*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Löfgren, Ulf. 1975. *Albin är aldrig rädd*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Lööf, Jan. 1974. *Sagan om det röda äpplet*. Stockholm: Bonnier.
- Peterson, Hans. 1957. *Sjörövare i sikte*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Peterson, Hans. 1973. *Dagen när allting hände*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Sandberg, Inger & Lasse. 1965. *Lilla spöket Laban*. Stockholm: Geber.
- Sandberg, Inger & Lasse. 1965. *Lilla Anna och trollerihatten*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Wahlenberg, Anna. 1914. Drottningens halsband. I: *Bland tomtar och troll*. Göteborg: Åhlén & Åkerlunds förlag.
- Wahlenberg, Anna. 2009. Drottningens halsband. I: *John Bauers förtrollade sagovärld*. Stockholm: Bonnier Carlsen.

Wolde, Gunilla. 1969. *Totte badar*. Stockholm: Saga.

Östenson, Harald. 1907. Sagan om Dag och Daga och flygtrollet på Skyberget. I: *Bland tomtar och troll*. Göteborg: Åhlén & Åkerlunds förlag.

Östenson, Harald. 1966. Sagan om Dag och Daga och flygtrollet på Skyberget. I: *John Bauers sagovärld*. Stockholm: Bonnier.